

3. Лазарев В.Н. История византийской живописи. М.: Искусство. 1986. URL: https://www.icon-art.info/book_contents.php?lng=ru&book_id=29 (дата обращения: 25.01.2021).

4. Священник Павел Флоренский. Иконостас — явление небесных свидетелей. Сочинения в четырех томах, т.2. М., 1996. С. 141-142.

5. Архиепископ Аверкий (Таушев). Современность в свете Слова Божия. Слова и речи. Том 2. Русская православная церковь за границей и наш Свято-Владимирский путь. URL: https://azbyka.ru/otechnik/Averkij_Taushev/sovremennost-v-svete-slova-bozhija-slova-i-rechi/2_61 (дата обращения: 25.01.2021).

МЕТАФІЗИЧНА ТРІАДА В ДУХОВНІЙ СПАДЩИНІ ЄПІСКОПА МИХАЇЛА (ГРИБАНОВСЬКОГО)

*Андрій Царенок,
д-р філос. наук, доцент,
Національний університет
«Чернігівський колегіум» ім. Т.Г. Шевченка,
викладач Чернігівського духовного училища*

Не дуже велика, однак надзвичайно змістовна й, без перебільшення, вражаюча своєю глибиною духовна спадщина єпископа Михаїла (Грибановського; 1856–1898) являє собою важливу складову вітчизняних богословських і філософських пошуків ХІХ століття, зовсім не випадково привертаючи до себе пильну увагу з боку дослідників. Доволі багатим на наукові звершення виявився нетривалий земний шлях цього вихованця й викладача Санкт-Петербурзької духовної академії, доля якого, до речі, була пов'язана й із українськими теренами (наприкінці життя Михаїл (Грибановський) стає єпископом Прилуцьким, вікарієм Полтавської єпархії; пізніше ми зустрічаємо його на Таврійській єпископській кафедрі).

Заслугує на високу оцінку й захоплення прикметна мрія Михаїла (Грибановського) створити християнську філософську систему на русько-православній культурній основі [4, с. 7]. Для здійснення настільки гідного задуму мислитель доклав чимало

зусиль, наголошуючи на необхідності філософського осмислення християнства. “Догмати найбільш величної, абсолютної релігії повинні бути найбільш величною, найбільш істинною філософією” [5, с. 427], – був щиро переконаний Михайл (Грибановський) ще з часів навчання в духовній академії.

Зважаючи на таку мрію владики Михаїла, важко оминати увагою його звернення до хрестоматійної для філософа метафізичної (або так званої «платонівської») тріади, що здійснюється в роздумах про притаманні людському розуму ідеї істини, добра і краси. Ці роздуми були висловлені на сторінках найбільшої теоретичної праці Михаїла (Грибановського) – дисертації на здобуття ступеня магістра богослов'я “Істина буття Божого” (1888), що, на думку дослідника о. В. Мустафіна, вінчає «всю особисту духовно-інтелектуальну еволюцію» свого автора [4, с. 7]. В ній ми знаходимо створений Михаїлом власний варіант онтологічного доведення буття Творця Всесвіту. Сутність цього варіанту можна звести до твердження: якщо існує моя самосвідомість, то існує і Бог; хто має сумніви щодо буття Бога, той має сумніви щодо існування власного “Я” [1, с. 10].

На противагу відомому німецькому мислителю І. Канту, який розділяє теоретичний розум і практичний розум, Михайл (Грибановський), звертаючись до питання про самосвідомість, наголошує на її монолітності. Таким чином, на думку автора дисертації, самосвідомість постає цільним, єдиним розумом. Й його риси цілком співпадають із тими ідеями істини, добра і краси, що приписуються людському розуму здавна [3, с. 63].

Ідея істини виявляється в людині в «непереборному прагненні її духу розглядати речі не у відношенні їх тільки до її душевного життя, а у відношеннях їх між собою», «так, як вони існують самі по собі», а також у непереборному прагненні підвести всі багатоманітні відношення дійсності під одну єдність (“всеобъемлющее единство”) [3, с. 63]. Обидва прагнення виникають завдяки такій характерній рисі нашої самосвідомості, як самосвідома єдність (“самосознательное единство”). Як указує Михайл (Грибановський), наскільки єдність є самосвідомою, настільки вона опредмечує всі людські душевні зміни та переносить їх до світу

об'єктивних речей з їхнім самотутнім існуванням. Наскільки ж самосвідомість є єдиною, настільки всі усвідомлювані нею речі вона підводить під “єдність всеохоплюючого й усе з себе породжуючого начала” [3, с. 63].

Для людського духу характерне й постійне прагнення знайти самодостатнє благо, яке носило б у собі «і самоцінне виправдання, і приємну усладу щастя». З цього, як зазначає Михаїл (Грибановський), ми робимо висновок про існування в людині ідеї добра. Відповідне прагнення виникає з самоусвідомлення нами свого чистого, самодостатнього самосвідомого буття. Це самоусвідомлення постійно дає людині передчуття тієї гармонії буття, тієї його самодостатності, які й спонукають її у власному душевному світі реалізувати те, що спочатку усвідомлюється поки що лише «на вершині чистого буття самосвідомості» [3, с. 63].

Безперечно, православний мислитель узагалі переконаний у великому значенні ідеї добра, моралі в житті людини: “В кому прокинулася потреба моральної ідеї, той знає, що в ній він мислить найвище благо”, – зазначає він у «Лекціях зі вступу до кола богословських наук». Життя, порядок, краса, доцільність утрачають свою цінність, якщо вони суперечать цій особливій ідеї. Разом із, зокрема, І. Кантом Михаїл (Грибановський) підкреслює необхідність ідеї морального блага для розуму, вказуючи, що «це його обов'язок – бажати морального блага» [2, с. 80]. Той, хто звільнюється від цієї ідеї – суперечить сам собі. Дослідник бачить у всезагальному людському прагненні приписати вічну й кінцеву перемогу добру, а не злу, не якусь оптимістичну оману, а вимогу розуму, узгодженість форми з її змістом. Цій ідеальній вимозі людського розуму, як зауважує Михаїл (Грибановський), і відповідають визначення Божества як морального блага, морального буття [2, с. 82]. Чим більший ступінь витонченості людської думки, тим сильніша необхідність визначати Абсолютне (Божество) як моральне благо. Категорія морального блага найбільше всього відповідає природі Абсолютного [2, с. 81].

Зрештою, незнищенне бажання всюди спостерігати цілковиту відповідність між формою та змістом, на переконання

богослова, свідчить про існування в людині ідеї краси. “Бачити, як зміст вільно виникає і зростає зі своєї ідеальної форми, як форма сама собою незримо зодягається у реальність буття – ось у чому полягає наша найвища естетична насолода красою. Усвідомлювати, як із невизначеного туману якихось ідеальних схем створюються самі собою живі образи, сповнені реальних сил, – ось у чому полягають захоплення творчості, до якої вабить нас так звана ідея краси” [3, с. 63]. Насправді ця ідея є тією рисою самосвідомості, згідно з якою вона споглядає саму себе такою, що виникає вільно зі своєї власної самопрозорої глибини.

Для Михаїла (Грибановського) є очевидним той нерозривний зв'язок, що існує між свободою та красою, а також між красою та моральним началом: в істинній красі завжди мислиться необхідним моральний елемент і «лише у моральній стихії – можливим істинно прекрасне» [3, с. 64].

Усі згадані риси людської самосвідомості, на думку дослідника, не існують окремо одна від одної. Вони злиті в «єдиний безумовний синтез». Цей стан речей цілком відповідає тому, що три ідеї – ідеї істини, добра і краси (до речі, Михаїл закликає розглядати їх не в якості ніби вміщених в наш розум, але як злиті воедино «моменти или сторони» цього розуму) – й у буденній свідомості, й у філософській думці зливаються в одну ідею Безумовного, Яке усвідомлюється єдиною Істиною, найвищим Благом і досконалою Красою в їхній живій Єдності [3, с. 65].

Зауважимо, що, продовжуючи розглядати ідею Безумовного, Михаїл (Грибановський) поступово доходить висновку про нерозривний зв'язок цієї ідеї із Самим Безумовним та, зрештою, доводить абсолютну достовірність буття Бога як Безумовного Абсолюту. Таким чином, осмислюючи проблему єдності ідей істини, добра і краси у сфері самосвідомості, здійснюючи аналіз цього питання в душі християнського віровчення, Михаїл (Грибановський) у досить прикметний спосіб послуговується зверненням до метафізичної тріади як одним зі складових частин свого дослідження, присвяченого доведенню буття Всевишнього.

Список використаних джерел:

1. Зуев П. От издательства. Михаил (Грибановский), епископ. Лекции по введению в круг богословских наук. Киев: Пролог, 2003. С. 7–15.
2. Михаил (Грибановский), епископ. Лекции по введению в круг богословских наук. Киев: Пролог, 2003. 252 с.
3. Михаил (Грибановский), иеромонах. Истина бытия Божия. Богословские труды. Москва, 1990. Сб. 30. С. 9–81.
4. Мустафин В., прот. От редакции. Богословские труды. Москва, 1990. Сб. 30. С. 5–8.
5. Флоровский Г., прот. Пути русского богословия. Киев, 1991. 600 с.

**КОЛОКОЛЬНЫЙ ЗВОН И ЕГО ЗНАЧЕНИЕ
В БОГОСЛУЖЕНИИ ПРАВОСЛАВНОЙ ЦЕРКВИ**

*Кирилл Цешковский,
студент II класса,
Харьковская духовная семинария*

Колокольный звон вызывает радостное удивление у каждого человека независимо, верующий он или нет. Переливы колоколов заставляют людей помимо воли обратить взгляд в сторону храма и улыбнуться. Это именно то, что каждый человек слышал и не знает, что это такое. На наш взгляд, колокольный звон – это не только отдельное музыкальное искусство, которое является неотъемлемой частью Церкви, но это целая философия.

Колокольня с несколькими певучими голосами – гордость каждого храма. Колокольный звон, обладающий целебной силой для православных душ, в зависимости от вида, «зовет» людей на служение, «поет» во время торжества и звучит, как набат, при опасности.

В обустройстве христианского храма каждая вещь имеет свое назначение. Души православных христиан при слушании церковных переливов наполняются светом, радостью, миром, покоем. Когда колокола звучат, как набат, христиане знают, случилась беда. Православный звон наполнен удивительной силой, обладающей